

סימן י

בדיקת חמיץ במקום שנוקה לפסח

ערב פסח תשע"ב

שאלה:

בימינו ניקיונות הבית לפסח מתחילים ימים רבים קודם החג, האם ניתן לסמוך על הניקיון ולבדוק באופן שטחי, או גם בימינו קיימת חובה לבדוק "בחורים ובסדקים"?

תשובה:

שאלה זו תלויה בכמה שאלות: א. בד"כ רוב הניקיונות נעשים ע"י הנשים והילדים, ונשאלת השאלה האם ניתן לסמוך על בדיקתם. ב. מכיוון שהניקיון נעשה לפני מועד הבדיקה צ"ע האם הוא פוטר את חובת הבדיקה. ג. הניקיון נעשה לאור יום ולא לאור הנר בלילה, שלא כתיקון חז"ל, וצ"ע האם ניתן לסמוך על כך.

א. האם נשים כשרות בבדיקת חמיץ

בגמ' פסחים (דף ד' ע"א) מובא: "תניתוה הכל נאמנים על ביעור חמיץ אפילו נשים אפילו עבדים אפילו קטנים", והגמ' (שם ע"ב) הסיקה דמדובר במקום שמוחזק שלא בדקו אותו כגון שראינו את בעה"ב טרוד או יוצא מבערו"י לדרך (עפ"י רש"י שם ד"ה כל הבתים) ואמרו הם: אנחנו בדקנו. והיה הוה אמינא לא להאמיץ להם והמסקנה היא "כיון דבדיקת חמיץ מדרבנן הוא, דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ליה, הימנוהו רבנן דרבנן".

והתוס' (שם ד"ה הימנוהו) מקשים, מדוע רק אם הבדיקה מדרבנן נשים נאמנות, והרי "מעשים בכל יום שאנו מאמינים לאשה ועבד על השחיטה ועל הניקור, ובפ' המדיר (כתובות עב ע"א) ושם גבי מאכילתו שאינו מעושר משמע שסומך עליה לענין חלה ומעשר"? ומתמצים התוס' (שם): "מכל מקום גבי בדיקת חמיץ אע"ג דבידם מ"מ אי הוי מדאוריתא לא מהימנינן להו משום דאיכא טירחא יתירא וצריך דקדוק גדול כדמוכח בירושלמי שמפרש מפני שנשים עצלניות הן". ועדיין דברי התוס' קשים – הרי גם ניקור הגיד היא מלאכה קשה, וגם שם צריך דקדוק גדול, ובכל זאת נשים נאמנות עליה, ומדוע בדיקת חמיץ חמורה יותר? זאת ועוד. התוס' בתירוצם מסתמכים על דברי הירושלמי. אמנם לפי הגרסה המצויה לפנינו הירושלמי אומר בדיוק ההפך! וכך היא גרסתנו בירושלמי (פסחים פ"א ה"א): "הכל נאמנין על ביעור חמיץ, אפי' נשים אפי' עבדים. ר' ירמיה בשם ר' זעירה: לית כאן אפילו נשים. נשים עצמן הן נאמנות מפני שהן עצלות והן בודקות כל שהוא כל שהוא". כלומר: משמעות 'עצלותן' של הנשים היא איטיותן ויסודיותן (בייחוד בענייני נקיין), ולכן הן נאמנות על בדיקתן, ומשמעות "כל שהוא" היא אפילו פירור קטן! ועיקר

ג. הבנת הסמ"ג בדברי הירושלמי

הרא"ש (בפסחים פ"א סי' ג') הביא את הברייתא בבבלי (שם) "הכל נאמנים על בדיקת חמץ אפילו נשים אפילו עבדים אפילו קטנים" וכתב: "משום דבדיקת חמץ דרבנן והימנינהו רבנן בדרבנן. ובירושלמי פליגי איכא מ"ד לא תתני נשים לפי שהן עצלניות והן בודקות כל שהוא". וכתב שם ב'הגהות אשרי' בשם הסמ"ג: "ואע"ג דנשים נאמנות אף בדאורייתא כגון על ניקור חלב ומליחה היינו בדבר שיודעין הנשים שיש ודאי איסור, אבל על בדיקת חמץ סבורות שאין חמץ בחורין ובסדקים ונמנעות מלבדוק מפני עצלותם". למדנו מדברי הסמ"ג שהסיבה שנשים עצלניות בבדיקת חמץ היא מפני "שסבורות שאין חמץ בחורין ובסדקין". מדוע הן סבורות כן? והלא דבר ידוע הוא ששיירי החמץ כמעט בכל בית מגיעים לחורים ולסדקים?

ועל כן נראה לומר ש'עצלנותן' של הנשים היא תוצאה של זריזותן היתירה. מכיוון שבד"כ נשים מנקות את הבית היטב לפני זמן הבדיקה הן משוכנעות שאין יותר חמץ בבית, ולכן עלולות הן לזלזל בבדיקת החמץ בליל י"ד, שהיא עיקר המצווה. לכן סובר הירושלמי, לפי הבנת הסמ"ג (וכגרסת התוס' וה'פני משה'), שנשים אינן כשרות לבדיקה.

בין אם נבאר את דברי הירושלמי כהמאירי והראב"ה ובין אם נבאר את הירושלמי כסמ"ג, נמצאנו למדים שהבדיקה בליל י"ד צריכה להיות בדיקה יסודית והבודק צריך לבדוק בסבלנות ובמתנינות בחורין

הקפידא של ר' זעירא היא על הוספת המילה "אפילו" לגבי הנשים, שהרי אם גברים נאמנים ק"ו שנשים תהיינה נאמנות!

ואכן כך מבואר בחידושי המאירי (פסחים דף ד' ע"א) וז"ל: "ובתלמוד המערב אמרו על סוגיא זו לית כאן נשים מתוך שהן עצלניות בודקות כל שהן, ועיקר הפירוש בו לית כאן נשים כלומר לא הוצרכנו להכשיר בבדיקתן מטעם זה, שמתוך שהם עצלניות בודקות כל שהן, ר"ל עושות מלאכתן במתון ואינן טרודות בעסקים אחרים ובודקות כל שהן, ר"ל בכל כחן יפה יפה. על דרך מה שאמרו גם כן למה לאור הנר מפני שהנר בודק כל שהוא. ויש מפרשים אותו בהפך ואין דבריהם כלום". וסיים המאירי (שם) "ולוי נראה שאף בבטול נאמנות - הן שיעידו שהן בעצמן בטלו, הן שיעידו שפלוני בטל בפניהם. וכל שכן במקום שיכולות עכשיו לבטל".

וכן מובא בראב"ה ס"י ת"ח. (ואכן כפירושו של המאירי לביטוי 'עצלות' מצאתי במילון אבן שושן על המונח עצלתיים שהביא ב' פירושים: 1. עצלות רבה, רשלנות. 2. אטיות רבה, כמתוך עצלות. והפירוש השני שלו מקורו הוא מדברי הירושלמי וכביאורו של המאירי הנ"ל).

אמנם ה'פני משה' (שם) מתקן את הגרסה לאור תירוץ התוס' וגורס: "סמי מכאן נשים, נשים עצמן אין נאמנות... מפני שהן עצלניות והן בודקות כל שהוא, כל שהוא ולא כל הצורך". ונראה שאף התוספות הבינו כן בדברי הירושלמי, ואם כן לפנינו מחלוקת ראשונים בגרסת הירושלמי ובשיטתו.

אחריו שמא ימצא, ואם לא ימצא אין בכך כלום". ואף הראב"ד ב'תמים דעים' (סי' כ"ט) דחה מנהג זה וכתב: "והני דמשוו חמירא בחורין בשעת ביעור מעשה נשים הוא ואין לו שורש".

למרות זאת, כותב המ"ב (שם) בשם ה'חוק יעקב' שלמרות שלפי עיקר הדין לעולם אין בבדיקה חשש ברכה לבטלה - אין ראוי לבטל מנהג זה, מסיבה אחרת, כפי שכתב ה'חוק יעקב' (שם ס"ק י"ד): "ולוי נראה טעם המנהג, שאם יבדוק ולא ימצא (חמץ) זמן מה יתירשל שוב ויתייאש מן הבדיקה ולא יבדוק עוד היטב. לכך מניחין לו פתיתין, שעיי"ז שימצא חמץ יתן לבו לבדוק היטב אולי ימצא עוד וק"ל ואין לבטל מנהג של ישראל". מדבריו נראה, שלאחר שהתפשט המנהג לנקות את הבית היטב לפסח, נותר חשש שאנשים יתירשו בבדיקת חמץ העיקרית שבליל י"ד, ולכן הנהיגו להחביא פירווי חמץ כדי לאתגר את הכודק, שלא יתירשל בבדיקתו. וכל זה מחזק את דברינו לעיל שהבדיקה בליל י"ד צריכה להיות בדיקה יסודית ומדוקדקת.

מדברי ה'חוק יעקב' אנו למדים, שאת פתיתי החמץ יש להניח במקומות מסתור אמיתיים ולא להניחם במקומות שקל למוצאם, שהרי כל הטעם להנחתם הוא איתגור הכודק. וממילא למדים, שהבדיקה בליל י"ד צריכה להיות בדיקה יסודית, וכנ"ל.

**ד. חובת הבדיקה בליל י"ד
במקומות הברוקים**

עד כה ראינו (בדעת הסמ"ג ובדברי ה'חוק יעקב') שגם כאשר הבית נוקה מבעוד

ובסדקין ובכל מקום שישנו חשש שהגיע לשם חמץ במשך השנה, ואין להסתמך על הניקיונות שנעשו לצורך הפסח קודם לכן. דבר זה מוסכם על כל הראשונים שהבאנו לעיל, ומחלוקתם היא רק האם ניתן להאמין לאישה על כך שביצעה זאת כראוי. דלדעת המאירי, אדרבה, נשים בודקות בסבלנות יתרה; ולסמ"ג כיוון שכבר ניקו קודם לכן אינן בודקות ביסודיות וצריך בדיקה יסודית.

המ"ב (בסי' תל"ב ס"ק ח') פסק שמעיקר הדין נשים כשרות לבדיקה ונאמנות עליה (כבבלי, וכירושלמי בגרסת המאירי). אך לכתחילה החמיר כהירושלמי בהבנתו של הסמ"ג, וכך כתב: "ומכל מקום לכתחילה נכון שלא לסמוך אלא על אנשים בני חורין שהגיעו לכלל מצוות, דהיינו מ"ג שנה ואילך, לפי שהבדיקה כהלכתה יש בה טורח גדול ויש לחוש שמא יתעצלו ולא יבדקו יפה". וכ"כ המ"ב גם בסי' תל"ז ס"ק יח. משמע שהבדיקה בליל י"ד צריכה להיות יסודית.

ג. חיזוק למנהג 'הנחת פירווי' מדברי הסמ"ג

כתב הרמ"א (סי' תל"ב ס"ב): "ונוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הכודק כדי שלא יהא ברכתו לבטלה. ומיהו אם לא נתן לא עכב, דדעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא". וביאר המ"ב (שם ס"ק י"ג) דהסיפא של דברי הרמ"א הם דברי ה'כל בו' החולק על הדעה המוזכרת ברישא "שלא יהא ברכתו לבטלה", מפני שלדעת ה'כל בו' אין חשש לברכה לבטלה "דכן הוא המצווה לבדוק החמץ ולחפש

בגומא כדאיתא התם דאשתכח בגומא". והקשה ב'בגדי ישע' (על המרדכי שם אות ל"ג) - מדוע לעיל (סי' תקלה) כתב המרדכי "וגם אם כבדו וטאטאו את הבית מקודם לכן אפילו הכי צריך לחזור ולבדוק, שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה", ומדוע נקט טעם זה, והרי כאן הסביר שבכיבוד בלא בדיקה ישנו חשש שיישאר חמץ בגומא, וזה טעם מספיק כדי להצריך בדיקה לאחר הכיבוד?

ותירץ ה'בגדי ישע' שהדין שהסיק המרדכי מהירושלמי, שחובה לבדוק גם במקום שכובד - מדובר במקום שכיבדו וניקו בצורה יסודית קודם י"ד, ואעפ"כ הצריכו לחזור ולבדוק בליל י"ד כדי שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה. ולכן הדגש הוא "צריך לחזור ולבדוק". ומשמע שהבדיקה נצרכת להיות יסודית משום לא פלוג. ואילו לגבי החובה שחייב כל אחד לכבד את הבית לפני הבדיקה, החידוש הוא שחייבים כיבוד בית לפני הבדיקה אך זה כשלעצמו לא מספיק וצריך ג"כ בדיקה שמא ימצא בגומות ששם לא מועיל כיבוד.

אבל משו"ת תרומת הדשן משמע שהמרדכי נתן ב' טעמים מדוע לא מספיק כיבוד הבית, אף לאחר כיבוד יסודי: א. כדי לא לחלק בין בדיקה לבדיקה. ב. שמא למרות הכיבוד היסודי נמצא חמץ שנשאר בגומות הקרקע. וכך מובא בשו"ת תרומת הדשן (שאלה קל"ג):

"שאלה: הרבה בני אדם נוהגים לטאטא ולכבד כל חדרי ביתם ב' או ג' ימים קודם י"ד ובאור י"ד מניחים להם ג' או ד' פתיתין במקצת חדרים וכשבדקים

מועד, שקדו חכמים לקיים את מצוות הבדיקה בזמנה.

עוד מובא בירושלמי פסחים (פ"א ה"א): "ר' יוסי בעי: חצירות שבירושלים שאוכלין שם חלות תודה וריקיק נזיר מהו שיהו צריכים בדיקה? בלא כך אינן בדיקות מן הנותר". וביאר ב'קרבן העדה' (שם ד"ה ופריך) ששאלת הירושלמי היא האם הבדיקה שבודקים את החצר משאריות בשר, כדי שלא להיכשל באיסור נותר, מועילה גם כבדיקת חמץ. ומסיק הירושלמי: "שלא לחלוק בין ביעור לביעור". וביאר בקרבן העדה (שם ד"ה אוף הכא), שאע"פ שמבחינה מציאותית אין חשש לקיומו של חמץ לאחר בדיקת הנותר, מ"מ כדי שלא לחלק בין חצר שהיה בה נותר לשאר חצרות חייבו חכמים ("לא פלוג") לבדוק כולם, כלומר לבדוק אף בחצר שכבר נבדקה מנותר.

מכאן הסיק המרדכי (ריש פסחים סי' תקל"ה) שאע"פ שכיבדו וטאטאו את הבית מקודם לכן, צריך לחזור ולבדוק בליל י"ד, כדי שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה. והוסיף המרדכי, שכן פסק הראב"ן.

עוד כתב המרדכי (שם אות תקל"ו): "וצריך לכבד את הבית קודם בדיקה, דאמרינן פרק דם הנדה (נדה דף כ"ו): מפני מה אמרו שרץ שבמבוי מטמא למפרע עד שיאמר בדקתי את המבוי הזה ולא היה בו שרץ או עד שעת הכיבוד - מפני שבנות ישראל בודקות מבואותיהן בשעת כיבודה, אלמא הכי אורחא דמילתא דלא מיבדק שפיר בלא כיבוד. ובכיבוד לחוד לא סגי, דדילמא משתכח

צריך לבדוק בליל י"ד".
 וכתב המ"ב (שם ס"ק מ"ה) ב' טעמים להלכה זו: א. "שהכיבוד אינו בדיקה גמורה, שמא נשתייר חמץ באיזה גומא".
 ב. "ואפילו אם בדק לאור הנר בחורין ובסדקין, גם כן צריך לחזור ולבדוק בלילה ככל ישראל שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה [כל זה מתבאר מתוך דברי תרומת הדשן בשם מרדכי]".

אך המעיין היטב בדברי תה"ד יראה שסובר שלא כמ"ב, שהרי על הטעם "שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה" אמר תה"ד שהיה מספיק בדיקה כל שהוא! אלא שאמר שאין להסתפק בזה כיוון שהכיבוד אינו מסיר את החמץ שבגומות. ומשמע שאם ניקה את הגומות ואת החורים והסדקים, מהטעם "שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה" די היה בבדיקה כל שהיא, וצ"ע.

ה. בדיקה לאור הנר המתבצעת ביום

בימינו, שרוב הבתים מרוצפים ואין בהם גומות, אין חשש להישארות חמץ בגומות, ולכן בית שנוקה ביסודיות יחויב בבדיקה רק מהטעם השני - "שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה", וזה בתנאי שבדקו לאור הנר קודם לכן. לפ"ז לכאורה מספיקה בדיקה שאינה קפדנית! ואכן כך כתב בשעה"צ (שם ס"ק נו) [ודחה את האפשרות לבדוק רק חדר אחד וכתב שהסיבה "שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה" מצריכה בדיקת כל החדרים אלא שבדיקת כל שהוא בכל חדר מועילה שלא כהמג"א (שם). אך המעיין בתרומת הדשן יראה דזו כוונתו דכתב "דעביד בדיקה כל שהיא באור י"ד" שהכוונה היא על איכות

ומוציאים אלו הפתיתים שהניחו להם בני ביתם מפסיקים שוב לבדוק. שפיר דמי או לאו. תשובה: יראה דמילתא דפשיטא הוא דלא יאות אינון עבדי. דבגמ' פ"ק דפסחים כתב בהדיא דאם כבדו וטאטאו הבית קודם לכן אפ"ה צריך לחזור ולבדוק (כוונתו לירושלמי הנ"ל) אלמא דבכיבוד לחוד לא סגי. ואע"ג דמסיק התם משום שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה ואיכא למימר דהיכא דעביד בדיקה כל שהוא באור י"ד די בכך אחרי הכיבוד, דמהשתא לא תחלוק בין בדיקה לבדיקה, מ"מ כתב נמי התם טעם אחר דכיבוד לחוד לא סגי משום דילמא מישתכח בגומא וא"כ במה יצאו החדרים מחובת בדיקה. ואף כי אין להקל במצוה זו דאחמור בה רבנן טובא וצריך לבדוק בדיקה גמורה לחורין ולסדקין בכל חדרי הבית שמכניסים בהן חמץ".

רואים מפורש שהבין תרומת הדשן שהמרדכי נתן ב' טעמים כנ"ל, ומתוך דבריו משמע דלהטעם שאין לחלק בין בדיקה לבדיקה היה מספיק לבדוק בליל י"ד "בצורה שטחית דרך העברה ובכך פותר את בעיית "שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה", וכלשון 'תרומת הדשן': "דעביד בדיקה כל שהוא באור י"ד די בכך אחרי הכיבוד". אלא שהוסיף טעם נוסף שהכיבוד לא מנקה את החמץ שבחורין ולכן גם אם כיבדו חייבים לבדוק בדיקה מדוקדקת.

ואכן השו"ע (או"ח סי' תל"ג סי"א) פסק כתרומת הדשן וז"ל: "המכבד חדרו ב"ג בניסן ומכוון לבדוק חמץ ולבערו ונזהר שלא להכניס שם עוד חמץ אף על פי כן

הב"י (או"ח סי' תל"ג) פוסק כמסקנת הר"ן. וכן כתב מ"ב (ס"ק א) על דברי השו"ע (שם ס"א): "ובליל י"ד - שאז בני אדם מצויים בבתיהם ואור הנר יפה אז לבדיקה, מה שאין כן ביום, אין האור מנהיר כבלילה. ותיקנו הבדיקה דוקא על ידי אור הנר, שעל ידה יוכל לבדוק גם בחורין ובסדקין. ואם הקדים ובדק יום י"ג לאור הנר צריך לחזור ולבדוק ליל י"ד כתקנת חכמים. ומ"מ נראה דאין לברך אז בלילה על הבדיקה, דיש פוסקים דבדיעבד יצא בבדיקה ראשונה".

לפי"ז יוצא, שאם בדק בליל י"ג או בלילות אחרים קודם לכן לאור הנר בחורים ובסדקים - יצא ידי חובתו. ואכן כך פסקו הגר"א והפר"ח והלכות קטנות וחקק יעקב דאפי' לכתחילה יכול לבדוק בליל י"ג לאור הנר אם מתכוון לשם בדיקה (הובאו דבריהם בשעה"צ סי' תל"ג ס"ק ה'). אך המ"ב (שם בשעה"צ) הסתייג מכך, מפני שעל ידי כך הוא מפסיד את הברכה! (כמובא ברמ"א סי' תל"ו דהבודק קודם הזמן לא יכול לברך). אך מצד הבדיקה אה"נ שיצא ידי חובה. וכך פסק המ"ב (שם ס"ק א'): "אכן אם בדק בליל י"ג לאור הנר, שבלילה אור הנר יפה לבדיקה, ונזהר היטב שלא להכניס חמץ, אין צריך לחזור ולבדוק, כן הסכימו רוב האחרונים והרוצה להחמיר על עצמו לחזור ולבדוק עכ"פ לא יברך אז".

אך אם כל הסתייגותו של המ"ב היא משום הפסד הברכה, א"כ לפי"ז אם ישאיר חדר אחד לא בדוק ויבדקנו בליל י"ד בברכה - לא יצטרך לבדוק את שאר החדרים הנקיים.

הבדיקה שאין צריך בדיקה מדוקדקת רק בדיקה כלשהו דרך העברה] אלא שדחה אפשרות זו מטעם אחר, וכפי שכתב במ"ב (שם): "ולפי מה שכתבתנו לעיל בסעיף א', בלאו הכי אין לסמוך אבדיקת היום אפילו היה לאור הנר, שהנר אין מאיר כל כך כמו בלילה".

כלומר: מלבד השאלה העקרונית האם ניתן להיפטר מחובת הבדיקה ע"י ניקיון ובדיקה הנעשים לפני הזמן (קודם ליל י"ד), קיימת בהסתמכות על הניקיון בעיה נוספת - שבד"כ הניקיון נעשה ברובו לאור היום, וללא נר, בניגוד לחובה שנקבעה לליל י"ד.

ואכן ישנה מחלוקת ראשונים האם אפשר לבדוק לאור הנר ביום י"ג:

כתב הר"ן (דף א' ע"ב מדפי הרי"ף פסחים ד"ה ואיכא): "איכא מאן דאמר שאם בא להקדים לבדוק בשלשה עשר שרשאי והוא שיבדוק לאור הנר שאפילו ביום צריך אור הנר כדמשמע בירושלמי" וכו'. אך הר"ן דוחה דעה זו וכותב: "וליתא, דהתם בירושלמי משמע שאם בא להקדים ביום שלשה עשר אינו רשאי, דאמרינן התם ולמה בלילה? אמר רבי יוסי שאין בדיקת הנר יפה אלא בלילה. ואמרינן תו התם: מבואות האפלים מהו לבדקם בתחילה ביום לאור הנר? מילהון דרבנן אמרי לא כמא דמנהר בליליא מנהר ביממא הילכך רב נחמן בר יצחק הכי קאמר בשעה שבני אדם מצויין בבתיהן שהם פנויים ובשעה שאור הנר יפה לבדיקה כדאמרן שאורו מבהיק בלילה יותר מביום ולפיכך אם בא להקדים לבדוק ביום שלשה עשר לאור הנר אינו רשאי".

ולבדוק - "אבל אין חובה לבדוק הכל, אלא יבדוק רק ברפרוף לברר אם הכל נוקה, כך הורה אדמו"ר זללה"ה".
 ושכתי ועיינתי בספר הליכות שלמה (אסופת הלכות מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, ח"א פרק חמישי סעיף א' עמ' צ"ז) שכתב "בזמננו שמכבדין את הבית היטב לפני אור לארבעה עשר, אף על פי שחיוב הבדיקה במקומו עומד, אין בעל הבית חייב לפשפש בשעת הבדיקה בכל המקומות, אלא ידקדק הבעל ויבחון היטב אם כבר ניקו כל מקום ופינה מחמץ, ואם לאו - ינקהו, וזו בדיקתו". וב'אורחות הלכה' (שם סעיף 3) כתב: "רבנו היה ניגש להתבונן על כל ארון ומגירה, וכן בפירות החדרים ותחת הארונות והמטות, ואף בימי זקנה התכופף ונסמך לארץ לבדוק בכל זוויות הבית". ועוד מובא (שם סעיף 6): "ובמשך כל זמן הבדיקה היו בני הבית נצבים סמוך לרבנו, להשיב בפרטות לשאלותיו על כל המקומות, ארונות ומגירות, אחורי המיטות וכדו', אם נבדקו ונוקו כראוי. וכמו כן היה שואל אז על כיסי הבגדים וילקוטי הילדים וכו' אם נוקו ונבדקו כדין. והשיב לשואלים שאין לסמוך על הודעה כללית שכל הבית נוקה היטב, כי מפני ריבוי המקומות והכלים וכו' עלולים לשכוח לנקות חפצים מסוימים, ולכן יש לברר הכל בפרטות".
 על כן נראה, שאין דברי הגרש"ז זצ"ל חולקים עקרונית על המסקנה הנ"ל, ועל פסק ה'חוק יעקב' (סי' תל"ב ס"ק י"ד, הובא לעיל) שצריך ליתן ליבו לבדוק היטב, אלא שהמציאות השתנתה בימינו - מצד אחד יותר קל לנקות את הרצפה, כי

מאידיך את אותו החדר שבודק בליל י"ד צריך לבדוק באופן יסודי ומדוקדק, בחורים ובסדקים, ולא להסתמך על כיבוד הבית וניקיונו אף שנעשו בצורה יסודית לשם פסח (שהרי לא נבדק לאור הנר!).
 כך גם מוכח מהיתרו של הגר"א להקדים לכתחילה את בדיקת החמץ לליל י"ג (או ללילות שלפניו) ובלבד שתיעשה לאור הנר - ומדוע לא חשש לסברת המשנ"ב שאין לעשות כן ולהפסיד את הברכה?
 אלא שנראה שהגר"א הכיר את המציאות של ימינו שבה בדיקה יסודית וקפדנית של כל הבית מתמשכת זמן רב, וחשש שמא לא יעשנה כראוי. לכן העדיף הגר"א לוותר על הברכה, כדי לאפשר לאדם לפרוס את בדיקת הבית במשך כמה לילות.
 ואכן שמעתי ממרן הרשל"צ הרה"ג שלמה עמאר שליט"א בשיעור לכבוד פסח (ברמת הגולן בערב פסח שנת תשע"א) שכשילדיו היו קטנים היה נוהג לבדוק את ביתו בליל י"ד כמה שעות טובות. ובדידי הוה עובדא שבבדיקה איטית ויסודית מצאתי ופל חמץ שנשתמר בעטיפת ניילון ו'שרד' כיבוס במכונת כביסה כאשר הוא נדחק בקיפלי התיק שבו שהה (ואף היה ראוי למאכל אדם!), ואלמלא בדיקה דקדקנית לא היה נמצא. [נראה רמ"א (שם סעיף י"א בהגה): "והכיסים או בתי יד של בגדים שנותנים בהם לפעמים חמץ צריכין בדיקה"].
 אלא שראיתי שכתב הגר"א נבנצל שליט"א בהערותיו למ"ב ('ביצחק יקרא' סי' תל"ד סעיף י"א ד"ה לבדוק) שהעיר על דברי השו"ע - שמי שניקה צריך לחזור

ולבדוק בצורה שטחית, ובייחוד שניקיון זה לא נעשה לאור הנר.

ובכדי שהבדיקה תהיה בצורה יסודית, ראוי שאחד מבני הבית יחביא עשרה פתיתי חמץ (הסגורים בשקית ניילון אטומה) במקומות מחבוא טובים שאכן עלולים להימצא בהם חמץ (וכמובן ירשום בדף את כל המקומות שבהם הניח, שלא ישכח ח"ו אחד מהם), ובכך ידרכן את הבודק לקיים את מצוות בדיקת החמץ כהלכתה במתינות וביסודיות.

ומי שקשה לו לבדוק את כל ביתו בליל י"ד, יכול לסמוך על דעת הגר"א ועימיה, ולבדוק לילות קודם לכן לאור הנר ולהשאיר כמה חדרים לא בדוקים לליל י"ד, שבהם יבדוק בליל י"ד לאור הנר ובברכה.^א

אין בה גומות, אך מצד שני בבית קיימים פריטים רבים והטרח לבדוק את כולם מרובה בכמותה. לכן על אף שחובת הבדיקה היא דווקא בי"ד ולא לפני כן, אופי הבדיקה שונה וצריך התעכבות מועטת על כל פריט ופריט (כלומר: הרש"ז לא סמך על בדיקה קודמת, אלא בדק ביסודיות כחובת הבדיקה הנצרכת בימינו).

ו. מסקנה

למרות שברוב הבתים נוהגים בימינו לנקות את הבית מחמץ ימים רבים קודם החג בצורה יסודית, אעפ"כ בדיקת החמץ, באור לי"ד שעושים לאור הנר, צריכה להיות בדיקה יסודית ומתונה בכל מקומות הבית שבהם עלול להימצא חמץ ואין להסתמך על הניקיון שנעשה קודם לכן

א. הערת הגר"ד ליאור שליט"א: בקטע המתייחס לחובת בדיקת חמץ ראיתי להעיר שמתוך דברי חכמת שלמה סי' תל"ג סע' ג', דמדויק מדברי המחבר המכבד חדרו בי"ג חייב לבדוק בליל י"ד כרגיל, אבל אם כיבד שלושה ימים מקודם הגעת זמן החיוב, אזי המקום מיקרי מוחזק שאין מכניסים לו חמץ ואינו צריך לבדוק ורק אם כיבד בתוך שלושה ימים חלה תקנת חז"ל משום שלא הוחזק המקום כמי שאין מכניסים לו חמץ. והיות ובזמננו מנקים באופן יסודי כל החדרים פרט למטבח או לפינה בסלון שאוכלים עד הזמן הסופי, לכן יש מקום להקל בטורח הבדיקה ברוב המקומות בדירה, ונראה שיש לנהוג כהחכמת שלמה בזה.